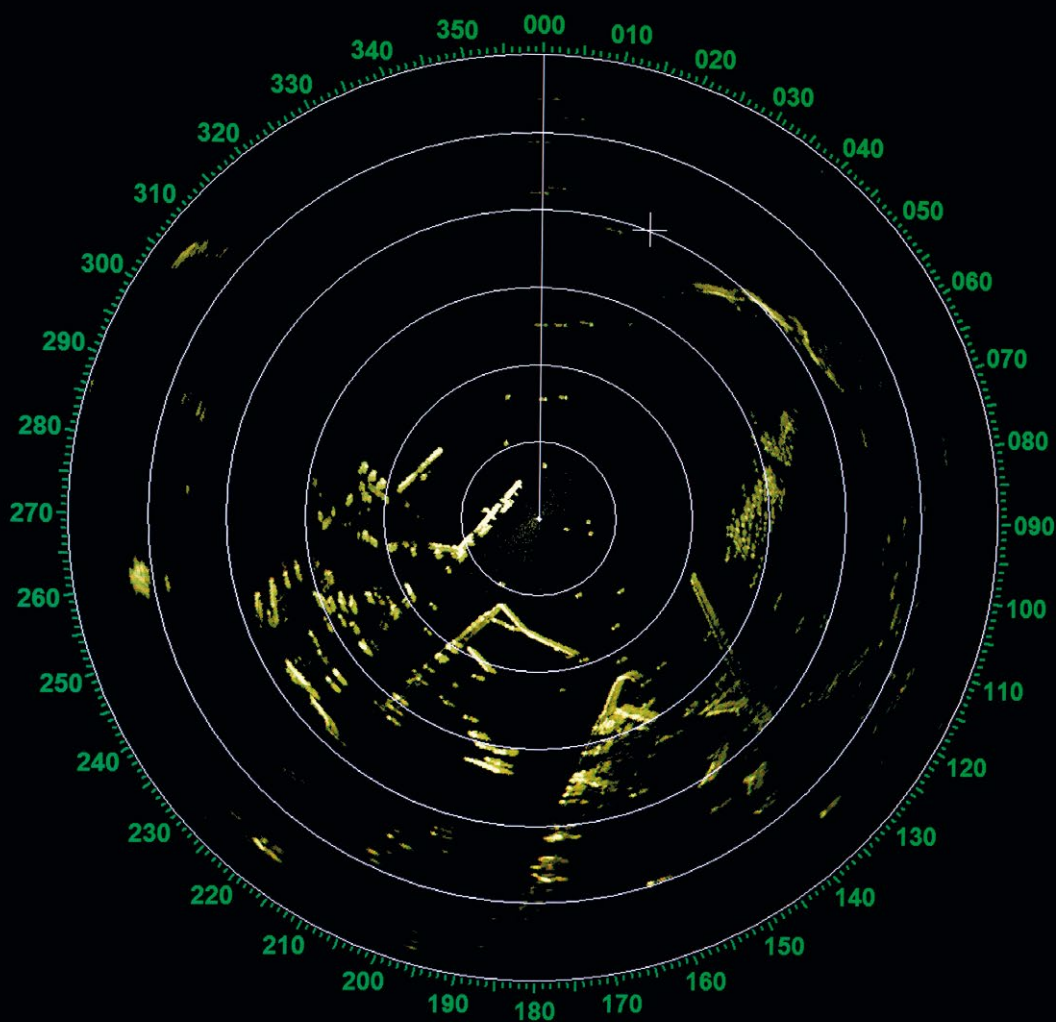

MAREK
LOUŽEK

EKONOMIE
BEZPEČNOSTI

KAROLINUM

Marek Loužek

Ekonomie bezpečnosti

Recenzovali:

prof. PhDr. Zdeněk Kríž, Ph.D.

doc. PhDr. Tomáš Vlček, Ph.D.

Tato kniha byla vydána s finanční podporou grantu poskytnutého interní grantovou agenturou Vysoké školy ekonomické v Praze, v rámci interního grantu „Ekonomická teorie bezpečnosti“ (VŠE IGS F5/9/2021), řešeného na Národohospodářské fakultě VŠE.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2023

Redakce Vendula Kadlečková

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2023

© Marek Loužek, 2023

ISBN 978-80-246-5418-8

ISBN 978-80-246-5431-7 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Recenzovali:

prof. PhDr. Zdeněk Kříž, Ph.D.

doc. PhDr. Tomáš Vlček, Ph.D.

Katalogizační údaje jsou k dispozici v NK ČR.

© Univerzita Karlova, 2023

© Marek Loužek, 2023

ISBN 978-80-246-5418-8

ISBN 978-80-246-5431-7 (pdf)

OBSAH

Poděkování	7
Úvod	9
I. Ekonomie bezpečnosti	13
1. Obrana v ekonomické teorii	14
2. Ekonomická teorie aliancí	15
3. Ekonomie obrany	17
4. Mezinárodní terorismus očima teorie racionální volby	21
5. Technologie a národní bezpečnost	24
6. Bezpečnost jako relativní pojem	27
7. Mezinárodní bezpečnost v době pandemie	30
8. Závěr	32
Literatura	32
II. USA jako supervelmoc	37
1. Americká zahraniční politika	38
2. Debata o roli NATO	40
3. Paradox moci	42
4. Náklady válek	46
5. Tradice americké zahraniční politiky	48
6. Zahraničněpolitické strategie	50
7. Propast mezi názory občanů a politiků	53
8. Střízlivý realismus	55
9. Závěr	57
Literatura	58
III. Čína jako nová supervelmoc	61
1. Úpadek za Maa	62
2. Ekonomické reformy	63
3. Čínský hospodářský růst	66
4. Stát a trh	70
5. Čínská geopolitika	74
6. Otázka lidských práv	76
7. Politický systém	79
8. Závěr	83
Literatura	84
IV. Rusko jako upadající velmoc	87
1. Kontinuita a změna v ruské zahraniční politice	88
2. Ruská geopolitika	89
3. Rozpad sovětského impéria	92
4. Ruská státní doktrína	94

5. Strach z obklíčení.....	96
6. Válka o Ukrajinu.....	99
7. Vztah mezi Západem a Ruskem	102
8. Aktuální vývoj.....	105
9. Závěr	107
Literatura	107
V. Úskalí vývozu demokracie	111
1. Americké impérium.....	112
2. Vývoz demokracie	114
3. Demokratický mír.....	117
4. Přebujelé impérium.....	120
5. Role kultury.....	122
6. Ctnost zdrženlivosti.....	124
7. Alternativa k intervencionismu	126
8. Význam národního státu.....	128
9. Závěr	130
Literatura	131
VI. Globalizace	133
1. Pojem globalizace.....	134
2. Paradox globalizace.....	136
3. Globalizace a její kritici	139
4. Role technologické změny.....	144
5. Globalizace: velké, nebo malé státy	146
6. Dopad koronaviru	150
7. Závěr	152
Literatura	153
VII. Paradox pokroku	157
1. Instinkt negativity	158
2. Instinkt strachu.....	160
3. Instinkt zveličování	163
4. Proč je násilí na ústupu	164
5. Pesimismus vs. optimismus.....	172
6. Bohatství a chudoba	174
7. Role inovací.....	175
8. Jak překonat negativnost.....	177
9. Závěr	180
Literatura	180
Závěr	183
Abstract	187
Jmenný rejstřík.....	191
Věcný rejstřík	193

Poděkování

Žádná kniha nevznikla díky pracovitosti a aktivitě jednoho autora. Za to, že mohu myšlenky vyjádřit v této knize o mezinárodní bezpečnosti, vděčím celé řadě kolegů a přátel, jejichž spolupráce si velmi vážím.

Nakladatelství Karolinum vděčím za mimořádnou vstřícnost při vydání této knihy. Jsem poctěn tím víc, že jsem měl příležitost zde vydat už několik knih.

Za dlouholetou podporu a přátelské pracovní ovzduší vděčíme děkanovi Národohospodářské fakulty VŠE a dlouholetému vedoucímu katedry hospodářské a sociální politiky Miroslavu Ševčíkovi.

Za dlouholeté konzultace z oblasti mezinárodních vztahů vděčíme profesoru Janu Eichlerovi z Ústavu mezinárodních vztahů, který přednáší mezinárodní bezpečnostní vztahy na několika vysokých školách a je pro mne velkým vzorem.

Za cenné postřehy ke kapitole o Číně děkujeme profesoru Aleši Skřivanovi, vedoucímu katedry hospodářských dějin Národohospodářské fakulty VŠE.

Za připomínky k části Paradox pokroku, která se dotýká současné pandemie, vřele děkujeme profesoru Leoši Navrátilovi z Fakulty biomedicínského inženýrství ČVUT a primářce Jarmile Rážové z Fakultní nemocnice v Motole.

Za cenné připomínky k rukopisu děkuji profesoru Zdeňku Křížovi a docentu Tomáši Vlčkovi z katedry mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity.

Za dlouholetou jazykovou spolupráci děkuji Janu Křišťanovi. Za technickou pomoc při přípravě grafů děkuji Vladimíru Vyskočilovi. Za pečlivé redakční zpracování knihy děkuji Vendule Kadlečkové z Nakladatelství Karolinum.

Děkuji mnohokrát vedoucí oddělení služeb knihovny Vysoké školy ekonomické Janě Uhlíkové a zaměstnankyním knihovny, že mne zásobují chytrou a podnětnou literaturou.

Za finanční podporu děkuji Vysoké škole ekonomické, jejíž interní grantová agentura můj výzkum podporuje. Kniha vznikla v rámci interního grantu „Ekonomická teorie bezpečnosti“ (VŠE IGS F5/9/2021). Děkuji bývalému předsedovi grantové rady Národohospodářské fakulty VŠE, profesoru Vojtěchu Krebsovi, za dlouholetou podporu.

Kniha je rozpracováním staršího článku: Loužek, M. 2009. Ekonomie bezpečnosti – jsou teroristé racionální? *Politická ekonomie* 57, č. 2, s. 177–193. První kapitola je podstatně přepracovanou verzí tohoto staršího článku.

Tuto knihu věnuji svému otci Milanu Loužkovi, bez jehož všestranné pomoci a podpory by byl můj život o mnoho těžší. Díky za všechno.

Marek Loužek, 31. 7. 2022

Úvod

Válka na Ukrajině ukazuje, že mezinárodní vztahy zůstávají v průběhu 21. století stále poměrně neklidné. Protože původní ruské vojenské cíle – obsazení Kyjeva, rychlá výměna ukrajinské vlády a obsazení celé země – se nepodařilo naplnit, ruská armáda se nakonec musela od Kyjeva stáhnout, vzdala snahu obsadit celou Ukrajinu a soustřeďuje se na ovládnutí východní Ukrajiny.

Rusové si pamatují pád SSSR v 80. letech 20. století. Výsledkem byl nástup Gorbačova, perestrojka a rozpad socialistického bloku od Polska přes Maďarsko a Československo až ke sjednocení Německa. Součástí degradace SSSR bylo rovněž selhání ve vojenské či technologické sféře a prohry ve válkách. Současná válka na Ukrajině připomíná sovětskou porážku v Afghánistánu. Obdobné jsou i mizerné výsledky, citelné ztráty a propad Ruska do mezinárodní izolace.

Válka na Ukrajině je první velkou mezinárodní krizí od opadnutí pandemie. Pandemie covidu-19 byla první velkou mezinárodní krizí od druhé světové války, během níž USA nepůsobily jako lídr, který by stál v čele, organizoval či zaváděl mezinárodní reakci. Ačkoli země je mimořádně bohatá a má vyspělé zdravotnictví, nedokázala se dlouho s pandemií úspěšně vypořádat. Až vyvinutí vakcíny ukázalo, že USA mají přeci jen v rozvoji technologií náskok.

Ačkoli pandemie mohla být příležitostí pro spolupráci USA a Číny v důležité mezinárodní otázce společného zájmu, ve skutečnosti se stala dalším novým zdrojem sporů v mezinárodních vztazích a oblastí nového soupeření mezi velmocemi. Napětí mezi Západem a zbytkem světa se znovu prohloubilo. Vztahy mezi Západem na jedné straně a Čínou a Ruskem na straně druhé se vyostřily do nepřátelské situace podobné situaci za studené války.

Velké krize mají řadu zásadních důsledků, často nepředvídatelných. Velká deprese předznamenala pozdější New Deal i státní intervencionismus. Druhá světová válka přispěla k upevnění sociálního státu a smíšené ekonomiky. Budoucí historici budou jednou podobně vzpomínat na pandemii covidu. Pandemie přispěla k návratu hospodářského plánování a aktivistického státu.

Globální rozdělení moci se dočasně posunulo ve prospěch východu, protože východní Asie se s pandemií dokázala z počátku vypořádat lépe než Evropa nebo USA. Ačkoli pandemie vznikla původně v Číně, Peking se ji pokoušel dlouho skrývat a nezabránil jejímu dalšímu šíření, Čína z krize nakonec relativně těžila, alespoň krátkodobě. Peking dokázal udržet kontrolu nad situací a pomohl nastartovat ekonomiku.

Naproti tomu USA při pandemii zareagovaly pozdě a jejich prestiž poněkud utrpěla. Pandemie mezinárodní postavení USA spíše oslabilo a přispěla k relativnímu úpadku Západu a nakonec i postupné erozi liberálního mezinárodního řádu. Teprve vyvinutí vakcíny ukázalo technologickou výhodu nejmocnější země světa, která nakonec pomohla pandemii vymýtit.

Cílem knihy je prozkoumat mezinárodní bezpečnostní vztahy v době, kdy odeznívá pandemie a eskaluje válka na Ukrajině. První kapitola položí základy ekonomie bezpečnosti. Nastíňuje obranu v dějinách ekonomických teorií, prozkoumá ekonomickou teorii aliancí a ekonomii obrany. Podívá se na terorismus očima teorie racionální volby. Rozebere technologie a národní bezpečnost. Bezpečnost uchopí jako relativní pojem a nastíní mezinárodní bezpečnost v době pandemie.

Druhá kapitola analyzuje americkou zahraniční politiku. Nejdříve načrtne základní koncepcie americké zahraniční politiky: izolacionismus a intervencionismus. Rozebere aktuální diskusi o roli NATO. Upozorní na paradox moci Christophera Preble, že určitá vojenská moc je nutná; příliš mnoho moci je však problém. Pokusí se odhadnout náklady války v Afghánistánu a Iráku. Porovná různé tradice uvnitř americké zahraniční politiky a doporučí zahraničněpolitickou strategii pro USA. Poukáže na propast mezi názory občanů a politiků na zahraniční politiku. Jako východisko nabídne střízlivý realismus.

Třetí kapitola představí Čínu jako novou supervelmoc. Nejdříve vysvětlí úpadek Číny za Mao Ce-tunga. Potom vyzdvihne ekonomické reformy a otevírání se za Teng Siao-pchinga. Rozebere obdivuhodný čínský hospodářský růst za posledních padesát let. Vylíčí improvizaci čínského vedení a unikátní kombinaci státu a trhu. Rozebere čínskou geopolitiku, vztahy mezi Západem a Čínou, otázku lidských práv i politický systém.

Čtvrtá kapitola vyloží Rusko jako velmoc poněkud upadající. Nastíní ruskou zahraniční politiku jako kontinuitu a změnu. Prozkoumá ruskou geopolitiku od nejstarších dob. Vylíčí rozpad sovětského impéria. Odhalí ruskou státní doktrínu, vysvětluje ruský strach z rozšiřování NATO. Rozebere válku o Ukrajinu jako širší válku mezi Ruskem a Západem. Prodiskutuje vyhocené vztahy mezi Západem a Ruskem.

Pátá kapitola upozorní na úskalí vývozu demokracie. Nejprve představí americké impérium. Prozkoumá příklady, kdy USA vojensky zasáhly v zájmu šíření demokracie. Vysvětlí úskalí teorie demokratického míru. Vykreslí USA jako impérium poněkud přebujelé. Upozorní na roli kultury a institucí. Nabídne alternativu k intervencionismu a vyzdvihne ctnost zdrženlivosti. Nastolí význam národního státu.

Šestá kapitola zkoumá globalizaci. Vykládá Rodrikův paradox globalizace, podle něhož globalizace může vyvolávat politickou reakci, která ji odmítá. Diskutuje argumenty Josepha Stiglitze pro a proti globalizaci. Prozkoumá vliv technického pokroku na globalizaci. Nastolí otázku, zda se v globální soutěži lépe uplatní státy velké, nebo malé. Rozebere dopad koronaviru na globalizaci.

Sedmá kapitola představí paradox pokroku. Upozorní na instinkty, které ovládají laické myšlení o světě: instinkt negativity, instinkt strachu a instinkt zveličování. Vysvětlí hypotézu Stevena Pinkera, proč je násilí na světě na ústupu. Představí argumenty Matta Ridleho pro optimistický pohled na svět. Rozebere otázku, co je příčinou bohatství a chudoby. Upozorní na roli inovací. Vysvětlí výhody optimistického pohledu na svět.

Nemělo by nás děsit, že se mezinárodní vztahy mění. Po skončení studené války dosáhly USA jasné strategické i ekonomické převahy. Ani nejmocnější země světa však nemůže prosadit svou vůli na každém místě na zemi. Čína, Rusko a další velmoci zůstávají stále silnými hráči, které je nutno brát vážně. Démonizování všeho čínského a ruského je poněkud jednostranné. Velmoci by se měly být schopné vést dialog a vyhnout se zbytečné eskalaci.

/I/

Ekonomie bezpečnosti

Ti, kteří by se vzdali základní svobody, aby získali trochu dočasného bezpečí, si nezaslouží ani svobodu, ani bezpečí.

Benjamin Franklin

Ačkoli konec studené války s sebou přinesl mezinárodní uvolnění, napětí ze života národů nevymizelo. Objevují se nekonvenční konflikty jako občanské války, gerilové boje, povstání a terorismus. Zatímco mezinárodní bezpečnost patří do tradičního pole zájmu teorie mezinárodních vztahů, ekonomové se bezpečností zabývají rovněž. Cílem kapitoly je načrtnout mezinárodní bezpečnost v ekonomické perspektivě.

První část příspěvku nastiňuje obranu v dějinách ekonomických teorií. Druhá část zkoumá ekonomickou teorii aliancí. Třetí část analyzuje mikro a makro pohled v ekonomii obrany. Čtvrtá část se dívá na terorismus očima teorie racionální volby. Pátá část zkoumá technologie a národní bezpečnost. Šestá část uchopuje bezpečnost jako relativní pojem. Sedmá část představuje mezinárodní bezpečnost v době pandemie.

1. OBRANA V EKONOMICKÉ TEORII

V dějinách ekonomického myšlení na obranu občas narazíme, ale jsou to spíše nepřímé zmínky. Cílem merkantilismu byla moc a bohatství státu. Panovník chtěl hromadit drahé kovy v zemi, aby měl možnost vést nákladné války. Klasická škola viděla nejlepší prostředek dosažení prosperity a bezpečnosti v mezinárodní dělbě práce. Byl to obchod, kterým chtěli klasikové dosáhnout bohatství, a tím i bezpečnosti.

Klasická ekonomie je tradičně spojována s představou míru prostřednictvím svobodného obchodu. Pro Adama Smithe liberalizace obchodu přispívá k odzbrojení a míru. Dekolonizace, snížení výdajů na obranu, vymýcení otroctví, odmítnutí politik merkantilismu a respekt ke svobodnému obchodu mají příznivý dopad na mezinárodní prostředí. Hospodářský rozvoj je jak důsledek, tak hlavní příčina míru (Coulomb 2011).

Pokud převládajícím systémem vztahů mezi národy je svobodný obchod, většina důvodů pro konflikt mezi národy zmizí. Teorie komparativní výhody Davida Ricarda ukázala, že obchod podporuje mír a uvádí do souladu zájmy spotřebitelů, a následně i národů. Války mívají nešťastné ekonomické důsledky: země ve válce alokuje část svých soukromých zdrojů k financování války, čímž snižuje kapacitu soukromé ekonomiky při a po konfliktu (Brauer a Anderton 2020).

Neoklasická ekonomie na konci 19. století otázku obrany spíše ignorovala. Obrana byla vnímána jako stojící mimo ekonomii a ekonomové projevovali nedostatek zájmu o otázky bezpečnosti a mezistátních konfliktů. Zájem ekonomů o jevy jako závody ve zbrojení nebo strategická rozhodnutí o národní či mezinárodní bezpečnosti se rozvinuly až od 50. let 20. století (Coulomb 2011).

John Maynard Keynes v knize *Ekonomické důsledky míru* (1919) kritizoval vysoké reparace uvalené na poražené mocnosti po první světové válce. V knize *Jak se připravit na válku* (1940) Keynes argumentuje, že se nelze připravit vůči všem rizikům, protože přípravy války jsou nákladné. Klíčové jsou proto priority. Sestavit priority vyžaduje předpovídání rizik a to je spojeno s obtížemi jak v ekonomické, tak strategické sféře.

A. C. Pigou v knize *Politická ekonomie války* (1921) ukázal, že ekonomika v době války funguje poněkud jinak než za mírových okolností. Pigou vysvětluje, že ve válečné době stát nahrazuje trh, aby kontroloval nabídku životně nezbytných statků a služeb. Stát ve válečné době silně intervenuje do hospodářských odvětví a řídí firmy. Válečné výdaje jsou financovány prostřednictvím výjimečných opatření a daně rostou.

Joseph Schumpeter (1943) viděl války podobně jako revoluce jako součást neustálých společenských změn. Schumpeter vysvětloval úspěch kapitalismu jednáním podnikatelů a rolí inovací, nikoli státními intervencemi. Války jsou mimořádné události, které jsou pro hospodářský rozvoj spíše vedlejšího významu. Války vedené z ekonomických důvodů nejsou pro kapitalistický systém typické, jsou uspišeny historickými okolnostmi.

Keynesiánská ekonomie zdůraznila roli poptávky při vysvětlení vztahu mezi hospodářským růstem a vojenskými výdaji. Vojenské výdaje jsou součástí veřejných výdajů, kterými stát doplňuje nedostatečnou agregátní poptávku. Pokud je agregátní poptávka nedostatečná vzhledem k potenciálu, zvýšení vojenských výdajů vede ke zvýšení poptávky a podpoří hospodářský růst (Coulomb 2011).

Od poloviny 20. století se stala ekonomie obrany autonomní oblastí, vyvinula vlastní modely, statistiky a ekonometrie (Hartley 2012). Stát, který se rozhoduje, zda spolupracovat na mezinárodní úrovni, hodnotí relativní náklady a výnosy spolupráce či zběhnutí ke druhé straně. Nedokonalé informace vysvětlují, proč se někdy odehraje konflikt, dokonce i když státy by ze spolupráce získaly. Zde výrazně pomohla teorie her.

Model pro zkoumání strategických interakcí je vězňovo dilema (Schelling 1958). Pokud ani jedna strana nezbrojí, obě jsou na tom lépe, cítí se bezpečně a utrácejí prostředky na jiné věci. Jestliže jedna strana zbrojí a druhá nikoli, strana, která zbrojí, získává strategickou výhodu. Výsledkem je situace, kdy budou obě strany spíše zbrojit, ale za velké náklady. Ačkoli by bylo lepší pro obě strany kooperovat, není jistota, že se tak stane.

Závody ve zbrojení mívají nepříjemné důsledky (Eichler 2017). Země může zvýšit své vojenské výdaje v naději na posílení bezpečnosti proti potenciálnímu protivníkovi, ale jestliže protivník zvýší vojenské výdaje také, tento bezpečnostní výnos bude vymazán: obě země utrácejí za zbraně více, ale ani jeden nezvýší svou bezpečnost. Vzniká bezpečnostní dilema: kroky, které posilují naši bezpečnost, oslabují bezpečnost ostatních.

Ekonomie obrany upevnila své pole od 60. let 20. století kvůli novému mezinárodnímu pořádku. Se zvýšením západních vojenských rozpočtů během studené války se vedla debata, zda a nakolik jsou vojenské výdaje produktivní, či neproduktivní (Smith 2009). Matematické a kvantitativní metody byly užívány v empirických analýzách ekonomických dopadů vojenského sektoru.

Smith (2017) ukázal, že státní vojenské výdaje vytlačují soukromé investice. Zvýšení vojenských výdajů vede ke snížení soukromé spotřeby nebo investic. Rostoucí státní dluh v době vysokých investic do obrany má za důsledek zvýšení úrokové míry, nebo dokonce zvýšení daní, které podlamují dlouhodobý hospodářský růst. Řada studií proto poukázala na dlouhodobě prospěšné důsledky odzbrojení. Snížení vojenských výdajů by prospělo americké i světové ekonomice.

2. EKONOMICKÁ TEORIE ALIANCÍ

Podle ekonomické teorie aliancí spojenci přispívají společně na obranu, která je čistým veřejným statkem. Veřejný statek se vyznačuje nerivalitou ve spotřebě a nevylučitelností ze spotřeby (Beer 1972). Společná obrana je nerivalitní,